

Vortordo (loko de la adverbo)

Estis iam... aŭtoro de Esperanta lernolibro, kiu rimarkis, ke oni ĉiam diras «*ŝi tre plaĉas al mi*», kaj neniam «*ŝi plaĉas al mi tre*», ankaŭ ne «*ŝi plaĉas tre al mi*», ankaŭ ne «*tre ŝi plaĉas al mi*». El tiu banala konstato, ne plu studante la aferon, eĉ unumminute, li fiere skribis en la verkata lernolibro, ke «*adverbo devas ĉiam stari antaŭ la verbo*».

Kaj armeoj da senpripensuloj rekopiis tiun stultaĵon. Kaj armeoj da kursgvidantoj rediradis tiun stultaĵon. Ili tiel konfuzis «*paroli nur Esperante (ne nacilingve)*», kun «*nur paroli Esperante (ne kanti, ne skribi)*», kaj konfuzigis, eble poreterne, la menson de la lernantoj.

La redirantoj de tiu fantaziaĉo estas bona ilustraĵo de la proverbo «*esti en Parizo kaj ne vidi la Efel-turon*». Ili rimarkas detaleton kelkfoje observeblan, kaj ne vidas la kolosan realaĵon tute malan.

I. La loko de la adverbo en la Fundamento.

Efektive, se la aserto «*adverbo staras ĉiam antaŭ la verbo*» estus prava, almenaŭ la tri kvaronoj de la **Fundamentaj frazoj** estus eraraj. Ni konstatu.

- *bonaj infanoj lernas diligente* (§9; ne *diligente lernas*).
- *ĉar ĉiu amas ordinare personon...* (§13; ne *ordinare amas*).
- *ŝi devigis ŝin... laboradi senĉese* (§13; ne *senĉese laboradi*).
- *ŝi devis... alporti domen plenan grandan kruĉon* (§13; ne *domen alporti*).
- *tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam duope* (§14).
- *por ke la virino povu trinki pli oportune* (§15).
- *la tranĉilo tranĉas bone* (§16).
- *tiu ĉi bela knabino venis domen* (§17).
- *kial ŝi revenis tiel malfrue* (§17).
- *mi restis tiel longe* (§17).
- *la malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion...* (§17).
- *vi donos ĝin al ŝi ĝentile* (§17).
- *venu al mi hodiaŭ vespere* (§18).
- *oni ne forgesas facile sian unuan amon* (§18).
- *ili ĉiuj sidas silente* (§20).
- *se la lernanto sciis bone sian lecionon...* (§20).
- *ni uzu bone la vivon* (§20).

Mi haltas ĉe la 20a paragrafo, ĉar mi povus citi la tutan Fundamenton. Kaj poste, mi devos citi ankaŭ la tuton de la *Originala Verkaro*, ktp.

Kiam lernolibro asertas, ke «*adverbo devas stari antaŭ la verbo*», ĝi parolas pri afero, kies unuajn elementojn ĝi ne konas.

Ĉar fakte, oni devas zorgi distingi inter tri tute malsamaj specoj de adverboj.

II. Tri specoj de adverboj.

1. La adverboj “universalaj”.

Ili povas rilati al ĉiu ajn vorto. La ĉefaj estas: *almenaŭ, ankaŭ, ankoraŭ, apenaŭ, eĉ, ja,*

jam, ne, nur, preskaŭ. Demandi, ĉu ili devas stari “antaŭ aŭ post la verbo” estus tute sensece: **ili devas stari antaŭ la vorto, al kiu ili rilatas, tute egale, ĉu tiu ĉi estas verbo, adjektivo, substantivo, ktp.** De tiu loko dependas la signifo de la frazo. **LA LOKADO DE TIUJ ADVERBOJ ESTAS DEVIGA, tute ne laŭvola, tute ne hazarda.** Ne temas pri akcesoraj nuancetoj, sed pri fundaj kontraŭsencoj en kazo de mislokado.

Ni pripensu tiujn Fundamentajn frazojn.

- *ne ĉiu kreskaĵo estas manĝebla* (F §41). Ne ĉiu, do nur parto de la kreskaĵoj. Tute absurda estus la jena ŝanĝo: *ĉiu kreskaĵo ne estas manĝebla* (la tuto de la kreskaĵoj estas ne manĝeblaj!).
- *mi havas nur unu buŝon* (F §12). Absurda estus la vortordo: *mi nur havas unu buŝon*. Kaj tute alisignifa, sed same absurda, estus: *nur mi havas unu buŝon* (la aliuloj havas plurajn...).
- *via vino estas nur ia abomena acidaĵo* (F §35). Pura kretenaĵo: *via vino nur estas...*

Ni komparu la jenajn duopojn aŭ triopojn.

- *almenaŭ ili aprobis la principon* (aliaj tion eĉ ne faris).
- *ili aprobis almenaŭ la principon* (sed ne la ceteron).
- *ankaŭ mi ĉeestis la prelegon* (ne nur mia edzino).
- *mi ankaŭ ĉeestis la prelegon* (ne nur preparis ĝin).
- *mi ĉeestis ankaŭ la prelegon* (ne nur la postan balon).
- *eĉ mi kantos dum la festo* (ne nur la belvoĉaj kantistoj).
- *mi eĉ kantos dum la festo* (ne nur legos poeziojn).
- *mi kantos eĉ dum la festo* (ne nur kiam mi estos sola, kun fermitaj fenestroj).
- *ja tiun ulon mi bone konas* (tiun precizan ulon, ne alian).
- *tiun ulon ja mi bone konas* (certe mi, eble ne aliaj ol mi).
- *tiun ulon mi ja bone konas* (mi vere konas lin, ne nur aŭdis pri li).
- *ne mi iris fiŝkapti* (sed verŝajne iu alia).
- *mi ne iris fiŝkapti* (sed sidis hejme).
- *mi iris ne fiŝkapti* (sed nur promeni).
- *ekde la 6a horo, li plu ne dormis* (la nedormado daŭris eĉ post la 6a).
- *ekde la 6a horo, li ne plu dormis* (la dormado ĉesis je la 6a).
- *li tute ne komprenis la aferon* (li komprenis nenion en tiu afero).
- *li ne tute komprenis la aferon* (li komprenis nur parton de la afero).
- *nur mi legis la leteron* (ne la aliaj komitatanoj).
- *mi nur legis la leteron* (mi ne faris komenton).
- *mi legis nur la leteron* (ne la aldonitan dokumenton).
- *preskaŭ je la oka, ĉiuj membroj ĉeestis* (je la sepa kaj 55 minutoj...).
- *je la oka, preskaŭ ĉiuj membroj ĉeestis* (mankis nur kelkaj).
- *je la oka, ĉiuj membroj preskaŭ ĉeestis* (absurdaĵo: ili havis unu piedon en la salono, kaj unu piedon ankoraŭ sur la ŝoseo).

2. La adverboj “akcesoraj” aŭ “diafanaj”.

Ili estas tre kutimaj, ofte mallongaj (la terminon “*diafana*” mi deprentas de K.Kalocsay, sed li uzas ĝin en alia kunteksto), sed neniam havas la ĉefan rolon en la frazo.

Ekzemploj: *bone, ĉiam, iel, ĵus, multe, nepre, ofte, pli, plu, tre, tro, tuj, tute...*

Tiu listo ne estas limiga, tute ne. Ĉiu ajn alia adverbo povas troviĝi en tiu grupo, depende de la signifo de la frazo.

Tiuj “diafanaj adverboj” havas unu precizan karakterizaĵon: **ONI POVAS FORIGI ILIN**. Tiu forigo senigas la frazon je unu akcesora elemento, sed la frazo konservas sian esencan signifon. Estas nur nuanceta diferenco inter «*mi bone scias mian lecionon*» kaj «*mi scias mian lecionon*», aŭ inter «*vi nepre finu vian laboron*» kaj «*vi finu vian laboron*».

Ĉi tiuj adverboj (nur ili!) staras plej ofte antaŭ la verbo.

- *la vero ĉiam venkas* (F §16). Preskaŭ samsence: *la vero venkas*.
- *li ĝentile salutis min* (F §20). La ĉefa informo estas, ke *li salutis min*.
- *Dio facile pardonas* (F §22). Alidire: *Dio pardonas*.
- *tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon* (F §13).
- *sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn* (F §18).
- *ni forte malestimas tiun ĉi malnoblan homon* (F §33).
- *en la kota vetero mia vesto forte malpurigis* (F §39).
- *mi kredeble ne povos veni al vi hodiaŭ* (F §41).
- *malfeliĉo ofte kunigas la homojn* (F §42).
- *en malbona vetero oni povas facile malvarmumi* (F §42).

Ĉiuj ĉi-supraj adverboj (*ĉiam, ĝentile, facile, forte, kredeble, ofte, tre, varmege*) povas esti forigitaj: la frazoj restas preskaŭ samsignifaj.

3. La adverboj “adjektaj”.

Manieraj, tempaj, lokaj adjektoj (= cirkonstancaj komplementoj) povas esti sub adverba formo. Koncerne la vortordon, oni nepre rigardu ilin kiel adjektojn.

Ilia ĉefa karakterizo estas, ke **ONI NE POVAS FORIGI ILIN**. Tiu forigo senigus la frazon ne de unu nuanca elemento, sed de ĝia fundamenta signifo. Estas abisma diferenco inter «*honesto homo agas honeste*» (F §25) kaj «*honesto homo agas*», aŭ inter «*la tablo staras malrekte*» (F §33) kaj «*la tablo staras*». La forigo de *honeste* aŭ de *malrekte* senigas la frazon de ĝia ĉefa elemento. Tio montras, ke *honeste* kaj *malrekte* apartenas al tiu kategorio de la “adverboj adjektaj”. Ili vere estas manieraj adjektoj.

Kiel ĉiuj adjektoj, la “adjektaj adverboj” povas eventuale stari antaŭ la verbo, sed ilia pli kutima kaj plej norma loko estas **POST la verbo**. Efektive, se la komplemento estas en adverba formo, oni ne vidas, pro kia mistera kaŭzo tio devus ŝanĝi la normalan fluan kaj banalan vortordon *subjekto / verbo / komplementoj* (unu plian fojon, vortordon, kiun mi konstatas, ne imagas).

Jen frazoj el la Fundamento. Ĉu necesas insisti, ke **ne mi** aŭtoras ilin?...

- *li venis al mi tute ne atendite* (§22).
- *honesto homo agas honeste* (§25).
- *nu, iru pli rapide!* (§26).
- *mi restos hodiaŭ dome* (§28).
- *li fermis kolere la pordon* (§31).
- *lia parolo fluas dolĉe kaj agrable* (§31).
- *tiu ĉi komercisto aldonas senpage funton da sukero* (§31).
- *li staras supre sur la monto kaj rigardas malsupren sur la kampon* (§33).
- *mi gratulis telegrafe la junajn geedzojn* (§36).
- *mi saltas tre lerte* (§40).
- *la pafado daŭris tre longe* (§40).
- *vijaj leteroj estas ĉiam skribitaj tute nelegeble* (§41).
- *li ne portas longe la koleron* (§41).

Zamenhof ne skribis: *lia parolo dolĉe kaj agrable fluas, hodiaŭ mi dome restos, mi telegrafe gratulis, pli rapide iru*, kiuj estus ne lingve eraraj, sed terure malbonstilaj!

Ni faru alian interesan komparon inter du malsamaj frazoj.

• *ĉu li trakosme venis?* (X...). La demando koncernas esence la **venon**. La adverbo *trakosme* alportas nur akcesoran informon. Ĝi apartenas al la kategorio de la “diafanaj adverboj”: oni tre povas forigi ĝin: *ĉu li venis?*

• *Ĉu li venis trakosme?* (J.Valano, titolo). La demando koncernas ne la venon mem, sed la **manieron**, laŭ kiu li venis. La adverbo *trakosme* estas la ĉefa vorto de la frazo. Ĝi apartenas al la kategorio de la “adjektaj adverboj”: oni ne povas forigi ĝin (tiu forigo senigus la frazon de ĝia ĉefa signifo).

Jen resuma ekzemplo, en kiu oni trovas du adverbojn: unu “diafanan adverbon” (lokitan antaŭ la verbo, kaj eventuale forigeblan) kaj unu “adjektan adverbon” (lokitan post la verbo, kaj nepre ne forigeblan).

• *Via filino sendube povas vin akcepti siahejme?* (J.Valano, Ĉu... ĉine?, p.9). Se oni forigas *sendube*, la frazo restas preskaŭ samsenca. Se oni forigas *siahejme*, ĝi iĝas sensenca.

Pliaj komparaj ekzemploj.

• *mi renkontis vian filon, kaj li ĝentile salutis min* (F §20). La adverbo *ĝentile*, lokita antaŭ la verbo, estas “diafana adverbo”. La ĉefa informo de la frazo, estas, ke la filo salutis min.

• *kvankam li estis malbonhumora, li salutis min ĝentile*. La adverbo *ĝentile*, lokita post la verbo, estas “adjekta adverbo” (maniera adjekto sub adverba formo). La ĉefa informo de la frazo, estas la **ĝentileco** de la saluto.

Jen du frazoj, iom similaj, de la Fundamento. Ilia vortordo estas instrua.

• *lia kolero longe daŭris* (§31). • *la pafado daŭris tre longe* (§40).

La maldekstra respondas al la demando «*kio iĝis lia kolero? ĉu daŭris aŭ ĉesis (ekzemple, post mia foriro)*», kaj la respondo estas esence «*daŭris*», akcesore «*longe daŭris*» (*longe* estas “diafana adverbo”).

La dekstra respondas al la demando «*kiom da tempo daŭris la pafado?*», kaj la respondo estas esence «*tre longe*» (*tre longe* estas tempa adjekto sub adverba formo, la ĉefa elemento de la respondo; ĝi estas ĉe la norma loko de la adjektoj).

Alia komparo inter du Fundamentaj frazoj (§14).

• *tiu ĉi du amikoj promenas ĉiam duope*.

• *kvinope ili sin ĵetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn*.

Ambaŭ entenas po unu adjektan adverbon. En la unua, la adjekto *duope* staras ĉe la banala loko de adjekta adverbo, post la verbo, ĉar kaŭzo ne estas, por reliefigi ĝin.

Male, en la dua, la adjekta adverbo *kvinope* staras en nekutima loko, ĉe la komenco de la frazo. Por tio ekzistas simpla kaŭzo: tiu lokado estas frapa, reliefiga, do akcentas la vorton *kvinope*, kaj montras pli bone la opozicion inter la fakto, ke la atakantoj estis pluraj kaj tamen mi venkis ilin ĉiujn.

Regi la Esperantan lingvon je literatura nivelo nepre necesigas la komprenon de tiaj nuancoj.

